

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ СУСПІЛЬСТВА

Дана стаття присвячена дослідженню поняття соціального капіталу, місця та ролі системи формування і накопичення соціального капіталу у суспільстві. Розглянуто стратегічну спрямованість розвитку системи освіти як першочергового елемента примноження соціального капіталу. Визначено проблеми, які стримують процес розвитку соціального капіталу, і проаналізовано напрями їх подолання.

Данная статья посвящена исследованию понятия социального капитала, места и роли системы формирования и накопления социального капитала в обществе. Рассмотрена стратегическая направленность развития системы образования, как первоочередного элемента приумножения социального капитала. Определены проблемы, сдерживающие процесс развития социального капитала, и проанализированы направления их преодоления.

This article focuses on the study of the concept of social capital, the place and role of the formation and accumulation of social capital in society. Considered strategic orientation of the education system as a primary element enhancement of social capital. The problems that hinder the development of social capital and analyzed directions to overcome them.

Ключові слова: соціальний капітал, освіта, потенціал нації, стратегічний розвиток держави, стратегічне забезпечення.

Розвиток економічної системи кожної держави перш за все пов'язаний не з наявними природними ресурсами, а з її людським потенціалом. У сучасних динамічних умовах роль соціального капіталу нації постійно зростає. Зокрема, це спричинено не лише можливістю правильно розв'язувати поставлені їй завдання і бути лише виконавцем на підприємстві, т.зв. робочою силою, а й уміти застосовувати свій освітній та культурний потенціал. Дуже часто, коли на підприємстві наявні умови децентралізації, працівник, адекватно оцінюючи зовнішнє та внутрішнє середовище, може запропонувати ефективні шляхи розв'язання наявних проблем, орієнтуючись лише на свою інтуїцію та запас знань. Таким чином, можемо підкреслити необхідність навчання ще з раннього дитинства і постійного вдосконалення протягом трудового життя. Подбати про забезпечення населення освітою повинна держава, але на цьому її роль не вичерпується. Для забезпечення країни високоосвіченими кадрами та кваліфікованою робочою силою державою повинні розроблятися і реалізовуватися програми стратегічного розвитку соціального капіталу, а також створюватися механізми пропагування освіти серед усіх верств населення. Проблема стратегічного розвитку соціального капіталу гостро постає перед українським суспільством. З року в рік спостерігаємо зменшення населення України, і не раз чуємо ім'я українського чоловіка в Америці чи Італії, який зробив успішний внесок у розвиток американської чи італійської економіки. Але, на жаль, не української.

Проблеми розвитку соціального капіталу вивчали багато авторів. Серед зарубіжних можна виділити Альберта О.Хіршмана, який визначає соціальний капітал моральним ресурсом країни, Е.Остром вивчала наявні і потенційні запаси соціального капіталу, Р.Лукас досліджував процеси нагромадження людського капіталу, Р.Д.Патнем – дефіцит соціального капіталу в країнах, який не дозволяє розв'язати більшість життєво важливих проблем. Серед

вітчизняних можна назвати такі імена, як А.Багнюк, А.Гапоненко, М.Лесечко, Т.Скрипкина, О.Сидорчук та інші. Але власне стратегічному розвитку соціального капіталу приділено досить мало уваги, тому ми постараємося дослідити це поняття.

У даній статті маємо за мету розкрити поняття соціального капіталу, визначити шляхи стратегічного забезпечення його розвитку в Україні, дослідити проблеми формування належного соціального капіталу в сучасних українських умовах і проаналізувати шляхи їх розв'язання.

Сучасна теорія конкурентних переваг зосереджує свою увагу на головному надбанні кожної нації – її соціальному капіталі. Під ним розуміють кадрово-ціннісний капітал нації, тобто освітній і кваліфікаційний рівень людей в країні, наявність творчих і підприємницьких талантів, культурний рівень нації загалом. Відомий американський економіст Р. Рейч писав: «Політики, звичайно, не розуміють, що реальний потенціал нації становить навіть не володіння певними технологіями, а здатність громадян розв'язувати більш комплексно завдання майбутнього, спираючись на здібності адекватного їх вирішення в минулому чи теперішньому» [1].

А.Л.Багнюк стверджує, що соціальний капітал – це капітал соціального спілкування, капітал людських взаємин через обмін квантами істини, добра, краси, справедливості, закону, віри, правди [2, с.44].

На думку Р.Барта, соціальний капітал – це приятельські контакти між колегами по службі та більш широкі контакти, через які використовується власний фінансовий і людський капітал [8, с.9].

В.Г.Єременко під соціальним капіталом розуміє зв'язки, норми і довіру, які здатні передаватися з однієї соціальної ситуації в іншу [1].

Вперше термін «соціальний капітал» вжив Л. Дж. Ханіфан у 1916 році в дискусіях із сільськими школами для опису найважливіших обставин, які впливають на повсякденне життя кожного. Аналіз цих ситуацій привів автора до висновку про необхідність виховання волі, братських почуттів, взаємної симпатії, вміння налагоджувати соціальні взаємини і комунікацію серед людей. Приблизно в цей же час у працях Е. Дюркгейма і М. Вебера закладаються основи дослідження концепції соціального капіталу [3].

Сучасна стратегія і тактика накопичення соціального капіталу в демократичній країні має інший характер, ніж за радянських часів. Вона заснована на ідеї держави загального блага (wellfairstate), в якому всі верстви населення не повинні себе почувати обділеними. У США склалася своєрідна практика, коли багаті громадяни вже друге століття поспіль створюють фонди, з яких фінансуються соціально значущі проекти. Крім того, в демократичних країнах численні ініціативні групи успішно збирають пожертви для соціальних проектів. Наприклад, у Європі, починаючи з канцлера Німеччини Бісмарка, державна влада виділяє кошти на фінансову підтримку соціальних проектів [4, с.7-8].

Якщо говорити про накопичення та стратегічний розвиток соціального капіталу в Україні, то слід відзначити вплив на нього як державних, так і

недержавних організацій. Недержавні громадські організації, ЗМІ, різні неформальні громадські об'єднання з найрізноманітнішими ознаками (культурними, релігійними, професійними, за формою проведення дозвілля, загальними інтересами, захопленнями і т.п.) найбільшою мірою здатні виявити інтереси громадян місцевої громади стати головним соціальним середовищем трансляції та затвердження культури довіри та розвитку місцевої громади.

Взаємодія центрів місцевої активності з представниками місцевого самоврядування, громадськими організаціями і бізнесом дозволяє успішно розв'язувати проблеми довіри, вирішувати конфлікти, обмінюватися інформацією і здійснювати спільні соціально-економічні проекти. Центр місцевої активності має в своєму розпорядженні реальні можливості для формування основного компонента соціального капіталу – довіри. Відомо, що довіра як психологічний стан особистості може виникати на основі низки факторів: інтересів даного індивідуума, його установок, емоційних реакцій, попереднього власного досвіду або досвіду попередніх поколінь, адаптивних здібностей особистості. Довіра виникає, коли людина впевнена у правильності та адекватності процесів і явищ, що відбуваються в місцевій громаді, відповідності їх її ціннісним установкам. Центр місцевої активності створює реальні умови для самовдосконалення і для поліпшення соціокультурного середовища, і чим більше перспектив для самореалізації людей, тим вищий ступінь довіри до процесів, що відбуваються [3].

Соціальний капітал завдяки своїм властивостям допоможе досягти цілей та завдань окремих програм та заходів державного регулювання, а також сприятиме ефективному впровадженню різних реформ. Тож виникає питання, в який спосіб держава може впливати на бажання бізнесу, громад або окремих людей інвестувати у соціальний капітал. Держава може реалізовувати такі мотиваційні заходи на двох ієрархічних рівнях:

1) стратегії та державні програми, що мають опосередкований, проте широкий вплив на формування соціально-економічних відносин та взаємозв'язків (стратегії та програми у сфері освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства);

2) стратегії, які інтегрують та включають заходи, спрямовані на побудову соціального капіталу в суспільстві. Більшість програм на державному, регіональному та місцевому рівнях включають заходи впливу на джерела соціального капіталу з метою зміцнення громадянського суспільства та соціальної солідарності (розвиток соціальних програм підтримки вразливих верств населення, сприяння розвитку соціальних партнерств) [5].

Щодо ролі держави, то вона може створювати умови для накопичення й розвитку соціального капіталу в суспільстві за такими напрямками:

1. Держава не має достатньої кількості інструментів для створення більшості форм соціального капіталу. Соціальний капітал є побічним продуктом релігії, традиції, історичного досвіду, а також інших факторів, які перебувають поза державним контролем і результати можна досягти за рахунок механізмів підтримки й посилення впливу в суспільстві культурних традицій, що

приводять до його консолідації й конструктивної взаємодії.

2. Сферою, в якій держава має найбільш доступні їй важелі для накопичення соціального капіталу, є система освіти. Освітні інституції не просто створюють людський капітал у процесі формального навчання, але й сприяють накопиченню соціального капіталу шляхом удосконалювання соціальних правил і норм.

3. Держава побічно сприяє створенню соціального капіталу за допомогою надання необхідних соціальних і економічних свобод, зокрема таких, як охорона права власності, соціальна і національна безпека тощо.

4. Держава показує негативний вплив на накопичення соціального капіталу, якщо починає займатися діяльністю, яку краще передати приватному сектору або інститутам громадянського суспільства. Здатність до співробітництва заснована на традиціях і історичній практиці й у випадку, коли держава забирає на себе більшість функцій, люди стають залежні від неї й втрачають здатність до спонтанної взаємодії [6].

Найважливішим етапом для забезпечення стратегічного розвитку соціального капіталу є вдосконалення системи освіти. Ю.О. Вітренко пропонує низку першочергових заходів для реформування освіти.

1. Необхідно провести наукове дослідження «Модернізація економічного механізму освітньої галузі».

2. Слід неодмінно узгодити завдання й індикатори реформування, визначені для освіти Комітетом з економічних реформ при президентові України, із завданнями й індикаторами, які Україна зобов'язалася досягти у рамках Цілей розвитку тисячоліття, причому за форматом та методологічними підходами основою мають стати саме завдання й індикатори ЦРТ.

3. Аналіз численних спроб поліпшити систему фінансування освіти і на цій базі підвищити рівень ефективності використання фінансових ресурсів переконливо свідчить: це можливо лише на основі створення на єдиних концептуальних засадах системи державних стандартів освітніх послуг.

4. На основі кількісних прогнозних показників вихованців дошкільних закладів, учнів шкіл і ПТНЗ, студентів, аспірантів, докторантів, слухачів післядипломної освіти на кожен прогнозний рік, відповідних державних стандартів освітніх послуг, слід розрахувати кількість працівників у галузі з обов'язковим наближенням до європейських показників навантаження, необхідні мінімальні вартісні показники навчання з урахуванням інтенсифікації та технологічних змін навчального процесу, загальні обсяги фінансування в розрізі їх джерел на відповідний рік.

5. Слід розширити перелік ключових законопроектів, прийняття яких необхідне для реалізації реформи системи освіти [8].

Бачимо, що українська система освіти потребує ще багато змін. Роль освіти у стратегічному формуванні соціального капіталу є ключовою. Передача цінностей та культурних норм через заклади освіти сприяють вихованню громадянської позиції та соціальній згуртованості, вносять вклад у визначення соціальної позиції. Соціальний капітал формується внаслідок взаємодії

багатьох елементів, а також впливу багатьох установ і не лише соціальних.

Отже, дослідивши поняття накопичення та розвитку соціального капіталу, можемо зробити висновок про теоретичне і практичне значення цих понять у стратегічному розвитку держави. Теоретичний рівень аналізу даного питання сприяє розширенню кола наших знань щодо ролі освіти, традицій, культурного рівня нації і їх значення у стратегії накопичення соціального капіталу. Практичний бік сприяє застосуванню усього наявного інтелектуального потенціалу для досягнення вищих показників діяльності держави на міжнародному ринку. Стратегічне значення для кожної держави має примноження соціального капіталу. Найголовніше вчасно зрозуміти це, аби не втратити у майбутньому можливостей для цього. Перспективи подальших досліджень є значними, адже до кінця стратегічне значення соціального капіталу не розкрито, а особливо роль недержавних організацій щодо формування соціального капіталу.

Забезпечити умови для стратегічного розвитку соціального капіталу суспільства є головним завданням держави, крім того, держава повинна бути постійним учасником і ініціатором заходів щодо примноження соціального капіталу. Адже хто ж, як не держава, буде збирати плоди і користуватися цими надбаннями.

Список використаних джерел:

1. Єременко В. Г. Основи соціальної економіки: Популярний курс / В. Г.Єременко. – К. :МАУП, 1997. – 168 с.
2. Багнюк А. Л. Соціальний капітал і квантифікація суспільних процесів у сучасному соціумі / А. Л. Багнюк. – Режим доступу : www.filosof.com.ua/Jornel/M_71/Bahnyuk.pdf
3. Азарова Т.В., Абрамов Л.К. Соціальний капітал - індикатор розвитку громади// Центр місцевої активності на базі будинку культури:методологія та технологія розвитку територіальної громади - Кіровоград, ІСКМ, 2010
4. Мейжис І. А. Соціальний капітал міста як одна зі стратегій його розвитку// Соціологія. Випуск 133. Том 146//Видання ЧДУ імені П. Могили, 2010 - С. 5-10
5. Степанова О.В. Соціальний капітал та проблеми ефективності державного регулювання економіки//Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (постанова президії ВАК України № 2-05/3 від 08.07.2009 р.) <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=801>
6. Єлагін В.П. Про сутність поняття «соціальний капітал» та його роль у процесі розбудови соціальної держави // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. - № 1.
7. Вітренко Ю.О. Якщо ми такі освічені, то чому такі бідні? До реформування системи освіти: погляд економіста// «Дзеркало тижня. Україна» №3 від 28.01.2011
8. Burt R. Structural Holes the Social Structure of Competition / R.Burt. – Cambridge (MA), 1992. – P.9